

ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

**ЖАРОВСЬКА Ірина Мирославівна - кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії держави і права Львівської комерційної академії**

УДК 342.5

В статті досліджується проблематика теоретико-правового розуміння механізму державної влади. Прерогативно звернено увагу на три класическі елементи механізму державно-владних відносин: об'єкт влади, суб'єкт влади та ресурси влади. Встановлюються тенденції функціонування елементів механізму державної влади в сучасному суспільстві.

Ключові слова: механізм державної влади, об'єкт державної влади, суб'єкт державної влади, ресурси державної влади, державно-владні відносини.

Постановка проблеми

Затвердження правових основ у взаєминах державної влади і особи є істотним моментом демократизації правової системи сучасного суспільства. Оскільки держава повинна виступати у взаємодії з громадянським суспільством, вважається неприпустимою узурпація влади єдиною силою або відсторонення від загальноприйнятих міжнародних стандартів. Таким чином, зміст механізму функціонування державної влади припускає необхідність акцентування уваги на двох найважливіших аспектах: перший пов'язаний з теоретико-правовим розумінням сутності державної влади в аспекті реалізації загальносоціальних ідеалів, а другий – базується на дослідженні прогностичного вектору розвитку елементів механізму державно-владних преференцій.

Останнім часом у науковій літературі з'явилася значна кількість наукових праць, присвячених проблемам державної вла-

ди. Теоретичні аспекти проблеми влади та її ролі в соціальному бутті розглянуто в працях як політологів, так і юристів, серед них - здобутки І. Алексєєнко, Ю. Барабаша, В.Ковальчука, М. Козюбри, В. Сіренка, А. Селіванова та інших. Разом з тим можна констатувати, що комплексного теоретичного аналізу механізму функціонування державної влади не проводилося.

Виклад основних положень

Влада як наукова категорія вміщує об'ємну сферу наукового дослідження, що, у свою чергу, зумовлює великий об'єм дефініцій, теорій та тлумачень. Аналізуючи етимологію цього поняття, ми бачимо, що у перекладі з французької мови влада (*le pouvoir*) означає не тільки володарювання, але і є синонімом центрального уряду; на англійській мові (*the power*) – це не тільки влада, але й держава, з усією її політичною вагою та силою; на німецькій (*die gewalt*) – не тільки влада, а й сила, і разом з тим насильство.

Науковці визначають різнопланові аспекти влади, однак більшість з них вказує, що влада – це соціальна категорія. Перманентно поняття влади є притаманним будь-якій організованій та певним чином, стабільній і цілеспрямованій сукупності людей. Влада завжди має соціальний відтінок, оскільки регулює відносини між соціальними елементами. Соціальна влада – вольові відносини між людьми з приводу організації їх спільної діяльності, вироблення та

здійснення спільної для даного соціального колективу волі (інтересу). Так, Г. Атаманчук позиціонував владу як взаємозв'язок між людьми, у процесі якого одні особистості в силу різних причин признають верховенство волі інших[1, с.293]. Серед різновидів соціальної влади можна виділити: політичну, економічну, духовну, інформаційну, військову, батьківську, господарську (відносини роботодавця й робітника), владу технічних спеціалістів (технократія), владу інтелектуальної еліти (мерітократія) тощо. Це можна пояснити тим, що влада не є монолітним явищем і залежно від різних критеріїв поділяється на види та допускає різновекторні погляди.

Державна влада, як різновид політичної, наділена певними особливими ознаками, серед яких слід виділити наступні:

а) верховенство державної влади над усіма іншими видами влади (економічною, військовою, у сфері духовності й культури);

б) легітимність державної влади, яка в межах конкретної держави становить єдину офіційну законну владу і має повні та законні повноваження на застосування примусу й сили. Легітимність влади є у прямій залежності від рівня підтримки даної форми й режиму громадянами і підданими держави;

в) організованість державної влади, що прямо відображає рівень впорядкованості даного суспільства;

г) публічність влади полягає в тому, що вона має переважне право звертатися до громадянства від імені системи та держави, всього суспільства.

д) державна влада побудована й функціонує за вертикаллю та достатньо чіткою підпорядкованістю і субординованістю;

е) рішення державної влади мають нормативний, імперативний та системний характер;

є) влада володіє багатоманітними ресурсами як силовими, так і позасиловими засобами для здійснення управлінської діяльності.

Отже, робочою формулою для розуміння поняття державної влади пропонуємо наступну дефініцію. Державна влада – це соціальне явище політико-правового ха-

рактеру, невід'ємний елемент держави, який призначений регулювати відносини у суспільстві через наявні тільки в неї ресурси владарювання, має спеціальний апарат та правові важелі для виконання управлінських функцій.

Історія становлення та розвитку сучасного суспільства і правової демократичної держави пов'язана з пошуками оптимальної моделі організації державної влади. Вибір тієї чи іншої форми правління в нових незалежних державах часто залежить від зовнішньополітичного впливу, розстановки сил у рамках країни, історичних особливостей та якостей еліти. Проте згодом різні культурні, правові традиції, різний тип суспільства обумовлюють специфіку еволюції організації державної влади і ведуть до непередбачуваних наслідків[2, с.4]. Взаємодія монархічного і полікратичного модусів розвитку форм державного правління визначає перспективи інституційної структури політики на сучасному етапі. Альтернатива розвитку людського соціуму зумовлює відхід у традиційних суспільствах від авторитарних та тоталітарних типів реалізації влади, оскільки вони заперечуються соціальними цінностями самого суспільства і не ґрунтуються на векторальних напрямках розвитку соціальної парадигми. Сучасне суспільство вимагає створення і реального функціонування оптимальної, легітимної та взаємообумовленої системи державно-владних цінностей, що вміщуються у механізмі владних відносин і спричиняють конгломерат функціональних зв'язкових субстанцій усередині вказаного механізму.

Думки дослідників з приводу механізму влади є суперечливими. Деякі автори вважають її елементами волі, сили і владних відносин, інші додають до них органи і норми поведінки[3, с.34], інші ж відзначають лише волю та силу[4, с.74-76]. Оригінальною і водночас прийнятною для демократичного суспільства, на нашу думку, виступає позиція В. Смородинського[5, с.34-48]. Виходячи із розуміння влади як виду правової діяльності, автор екстраполює склад правової поведінки на структуру влади в цілому. При такому підході її структура складають об'єкт, об'єктивна сторона,

суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Науковці інституту держави і права елементами влади вважають суб'єкт, її об'єкт, умови й засоби їх взаємодії й сам процес останньої[6, с.672]. Л. Байрачна та О. Тетерич як елементи влади вирізняють волю, підкорюючу силу, людську діяльність, соціальну відповідальність і професіоналізм[7, с. 45-59]. Свого часу М. Байтін запропонував розглядати примус не тільки як метод, а й як елемент змісту влади, будь-якої з її структурних сторінок[8, с.121]. До структурних елементів влади відносять також суб'єкт, об'єкт, ресурси і процес, що приводить у рух усі її компоненти[9, с.16]. І. Процюк, наприклад, визначає елементами влади волю, силу, суверенітет і владні відносини[10, с.23]. В. Сіренко вказує, що структурно влада включає три найважливіші елементи: пануючий інтерес, що виражає його пануючу волю і засоби забезпечення даного панування[11, с.121].

Механізм позиціонується нами як видом організації і зв'язку елементів системи, тобто механізм державної влади – це функціонування тих компонентів державно-владної парадигми, без яких вона не відбудеться. Оскільки державна влада передбачає відносини впливу, необхідними елементами є елемент, що впливає і елемент, який піддається впливу. Засоби, за допомогою яких суб'єкт реалізовує свій вплив, є ресурсами влади. Тому елементами механізму державної влади, на нашу думку, є її суб'єкт, об'єкт і ресурси. Влада може здійснитися тільки за допомогою взаємодії суб'єкта влади і її об'єкта. Суб'єкт виражає свою волю відносно об'єкта через наказ (розпорядження, команду), що супроводжується загрозою санкції у разі його невиконання – легальний примус. Владні відносини слід розглядати за формулою окремого абстрактного співвідношення, що гіпотетично виникають між двома суб'єктами, де суб'єкт влади об'єднує всі можливості дії на об'єкт, характерні для різних форм влади, а об'єкт влади допускає всі можливі форми підпорядкування суб'єктові влади. Ресурсом влади суб'єкта (владна першооснова) можуть виступати його сила, краса, багатство, авто-

ритет, закон, традиція, санкції.

Систематизує вищезгадані елементи сучасний політолог Б. Кухта, визначаючи зміст влади, потрібно враховувати такі постулати: а) у владних відносинах повинно бути не менше двох суб'єктів (партнерів), якими можуть бути як окремі особистості, так і групи людей чи інститутів; б) рішення владного суб'єкта має супроводжуватися ясною можливістю застосування примусу чи певних санкцій на випадок невідповідності волі суб'єкта; в) підпорядкування об'єкта рішенням суб'єкта; г) повинні існувати легітимні норми як основа рішень суб'єкта[12, с.110].

Грунтуючись на його концепції визначимо, що державна влада у рефлексії від окремого до абстрактного повинна наділятися такими елементами: а) дворівневий вимір влади, де суб'єкт, як вищий рівень, здійснює владний вплив на нижчий рівень – суб'єкта влади; б) для владної діяльності необхідно, щоб суб'єкт був наділений потенцією здійснювати державно-владний вплив, що виражається у наявності ресурсного потенціалу; в) легітимність державної влади виражає правову, законну можливість суб'єкта влади здійснювати свої повноваження; г) державна влада забезпечує виконання своєї волі легальною примусовою діяльністю.

В аспекті цього видання вважаємо необхідним дослідити три найсуттєвіші безапеляційні, невід'ємні елементи механізму влади: суб'єкт, об'єкт і ресурси влади.

Суб'єкт державної влади адаптує в собі первинний векторний вимір всього механізму влади, більше того на первинному рівні правової психології буденної правосвідомості проходить ототожнення суб'єкта (носія) влади зі всією державною владою. Під терміном «суб'єкт» науковці розуміють «те, що активно діє та пізнає, володіє свідомістю та волею індивіда, або соціальної групи»[13, с.465]. Суб'єктами влади виступають учасники владних відносин, які взаємодіють з метою забезпечення результативного впливу на суспільні відносини, котрі реалізуються об'єктом влади. Як зазначає О. Яценко стосовно політичної влади, «вона утворюється як колективний

засіб двох фізичних переживань, владарюючих та підвладних»[14, с.170].

Для суб'єкта володіти владою означає володіти здатністю, потенціалом примушувати іншого агента нести витрати підпорядкування виникає внаслідок прояву здатності суб'єкта створювати певну величину негативних наслідків (у разі відмови) для об'єкта влади і в результаті «примушують» здійснювати владні веління. Суть влади для її суб'єкта полягає, таким чином, в можливості та здатності до створення негативних наслідків при відмові для контрагента. Здатність та потенціал суб'єкта влади виникає в наслідок можливості та уміння використовувати ресурси влади, що є в наявності суб'єкта влади, являються їх виключною власністю. Ще американські федералісти акцентували увагу на цих позиціях. У хорошого уряду (читай – державної влади) повинно бути, по крайній мірі, дві відмінності: перше, вірність тому, чому служить уряд, тобто щастя народу, а друге, це – знання мистецтва, за допомогою якого можна якомога більш сприяти досягненню цієї мети. Конституція ... влаштована так, що, підвищуючи рівень політичного мистецтва, вона укріплює відданість уряду справі народу[15, с.195-196].

Отже, влада – це вольове відношення, засноване на суб'єктивній залежності від чужої волі, що виражає, відображає присвоєну їй яким-небудь чином сукупність солідарної настроєної волі або що містить які-небудь цінності, гідності, яка своїм результатом отримує діяльність підвладного унаслідок підлеглого, асиметричного стану. У цьому визначенні є видимим початковим джерелом влади – воля, що підкоряється, допускає, встановлює або що визнає владні стосунки та займає в результаті цього активне положення. Вона встановлює ступінь залежності від володарюючої волі, межі, об'єм владарювання над собою і таким чином, містить в собі зародок «самовладдя».

На нашу думку, є принципово правильний підхід професора А. Селіванова, щодо взаємодії народу та державної влади. Суверенність влади народу, на думку науковця, завжди має свою внутрішню силу, незалежність від будь-яких коливань політики та

розсуду влади, і одна з основних особливостей вищого суверенітету, який є джерелом влади, – це створення політико-правових умов, які б позбавили державу в будь-який час брати або давати народу свободу, звужувати прав людини, втручатися у демократичні інститути суспільного буття[16, с.308]. Українське законодавство закріплює низку правових механізмів здійснення суб'єктом влади державно-правових повноважень. У першу чергу слід зазначити конституційні норми. Ст. 4 Конституції визначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народу надано право здійснювати свою владу через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також, як зазначено у ст. 69 Конституції, через вибори та референдум. Статтею 38 Конституції України передбачено, що громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами. Чинне законодавство передбачає певне залучення громадськості у процедурі обговорення і вирішення деяких рішень органів державної влади. Останнім часом помічається значне посилення нормотворчого процесу у сфері транспарентності державної влади, зокрема прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації», Указів Президента «Про першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації в допоміжних органах, створених Президентом України», «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації», Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»[17] та низки інших.

Суб'єкт державної влади визначає зміст владного відношення через: 1) створювані ним правові норми що виявляється у формі владного веління підкоритися волі суб'єкта влади; 2) підпорядкування приватної волі загальній волі влади; 3) покарання (санкції) як засіб впливу на заперечення пануючої волі тобто реалізація легального примусу; 4) нормування поведінки як сукупність правил відповід-

но до загального інтересу.

Другим елементом у механізмі державно-владних відносин виступає об'єкт владного впливу. У філософії категорією «об'єкт» визначається «те, на що спрямована пізнавальна та інша діяльність суб'єкта» [13, с.465]. У юридичній літературі під об'єктом влади традиційно розуміються ті соціальні групи, індивідууми та їх об'єднання, відносно яких здійснюється влада [16, с.30]. Втім, такий підхід може бути прийнятним лише для недемократичних режимів, у дусі Т. Гоббса, де народ утворюючи державу, відмовляється від власної свободи на користь нового суверена – «левіафана», а відтак і підвладний тлумачиться виключно як «об'єкт» сторонніх аспірацій, позбавлений «суб'єктних» (установчих, виборчих, контрольних) повноважень. Більш слушною виглядає позиція Д. Локка, де народ, конститууючи державу як свого владного агента, залишає як за собою верховну владу стосовно власної публічної організації, так і за кожним членом суспільства, свободу, обмежену правом. А відтак, буде доречним говорити не про суб'єкт та об'єкт влади в значенні панування-підпорядкування, а за апіорний владний суб'єкт (народ), представницький владний суб'єкт (державна та її органи) та підвладний суб'єкт (який має невід'ємні права і свободи відносно будь-якого владного суб'єкта).

Влада для її об'єкту полягає в тому, що при соціальних стосунках об'єкт несе витрати (на користь іншого), які відмовився б нести «поза владою». Суть проблеми влади для об'єкта не в тому, що він підкоряється волі суб'єкта влади, а в тому, що при цьому об'єкт влади повинен нести певні витрати. В економічному розумінні - це витрати виробництва, а в юридичному – це витрати обмеження безмежної свободи через встановлення загальнообов'язкових правових норм. Як стверджував Т. Гоббс: «Поза державою кожен має найповнішу свободу, але така свобода не дає користі... бо усі потерпають від того, що кожному прийде на гадку. Якщо ж виникає держава, кожен громадянин зберігає за собою стільки свободи, скільки потрібно для спокійного і благодатного життя, відбираючи в інших її

лише стільки, аби їх не боялися». Функціонування держави без державної влади неможливе, остання є основним механізмом забезпечення стабільності, та і зрештою, існування самої держави. Влади не може бути без підпорядкування об'єкта. Масштаби діалектики об'єкта до суб'єкта владарювання концептуалізуються від запеклого опору до добровільного прийняття влади. Готовність до підпорядкування, на нашу думку, залежить від низки чинників: засобів (ресурсів) дії, якими розташовує суб'єкт і мотивації підпорядкування: любов, страх за свою безпеку, звичка до покори, апатія, переконання в необхідності підпорядкування або зацікавленість в покорі, почуття обов'язку. Але разом із авторитетом, харизмою, правом, традицією, релігією, мораллю, звичкою до покори влада може трансформуватися в індивідуальні правоповажні властивості окремої особистості.

Ресурси влади – сукупність засобів і методів, застосування яких забезпечує можливість суб'єкта влади здійснювати вплив на об'єкт (особу, групу, суспільство в цілому) і досягати поставленої мети. Ресурси перебувають між суб'єктом і об'єктом влади і «матеріалізують» відносини залежності між ними. Владний ресурс дає можливість впливати на основи функціонування держави: виробництво, розподіл та споживання. За володіння ресурсом ведеться безперервна перманентна боротьба. Такий підхід до сутнісного розуміння влади як залежності, визначуваною необхідністю постійного задоволення людських потреб, через конкретні чини і засоби такого задоволення неминуче підводить нас до дослідження співвідношення влади й інтересу з урахуванням попереднього викладу.

Деякі науковці сприймають ресурси тільки як прояви примусових дій, що породжують деструктивні прояви в об'єкти влади, при визначаючи, що ресурси, за допомогою яких можливо створювати негативні наслідки відмови для іншого агента, потенційного об'єкту влади, виступають як ресурси влади (владоутворюючі ресурси), і рівним чином є джерелом сили, здатної впливати на поведінку інших агентів [19, с.45].

Ресурси влади є всім тим, що може бути використано для впливу на інших, що підвищує потенціал і силу дії суб'єкта влади. Існують відкриті та приховані типи дії. У першому випадку використовуються такі ресурси, як силовий примус, право, стимулювання, розподіл соціальних статусів. Ці ресурси можна використовувати як позитивні (надання благ) і негативні (позбавлення благ) санкції. Прихований вплив припускає використання методів переконання, тобто раціональних аргументів, або навіювання. Залежно від того, які ресурси використовуються, говорять про три способи владарювання: примус, переконання і стимулювання (створення стимулів, якими виступають матеріальні та інші соціальні блага).

У сучасних умовах досконалим можна вважати лише те суспільство, державна влада якого орієнтується на утвердження морально-етичних цінностей, подолання ситуації, за якої відбувається приниження індивідуальності, виховання поневоленої людини, не здатної на виявлення всіх своїх творчих здібностей. Права та свободи людини виступають основою та підґрунтям взаємодії суб'єкта соціуму та інститутів влади. Державна влада виконує роль арбітра у відносинах між різними соціальними верствами суспільства, пом'якшує їх протиробство, виконує суспільні справи та забезпечує консенсус інтересів. Домінантним ресурсом влади сучасного суспільства виступає не примус чи сила, а авторитет і знання, як демократичні засоби досягнення суб'єктом державно-владної легітимності.

Висновок

Державна влада та її механізм сучасного суспільства повинні:

- 1) забезпечити законні права громадян, їх конституційні свободи;
- 2) утверджувати право як стрижень суспільних відносин і самим вміти підкорятися праву;
- 3) визначати як основний суб'єкт державно-владних відносин, який наділений реальними, а не номінальними засобами впливу на суспільні відносини;
- 3) виконувати функції розбудови держави у напрямку соціальної справедливості та

демократичних ідеалів;

- 4) виступати арбітром у конфліктах, що виникають у державі та суспільстві.

Підсумовуючи аналіз даної проблеми, ми можемо констатувати її об'єктивно необхідну роль влади як регулятора соціальної системи, що разом із еволюцією людської цивілізації пройшов шлях від синоніма насильства та фізичного примусу до організуючого та впорядковуючого впливу на суспільні відносини з метою забезпечення загальних інтересів.

Перспективними аспектами подальших наукових досліджень державно-владних відносин у теоретико-правовому вимірі слід вважати аналіз перспектив розвитку і модифікації ролі, місця і значення державної влади у глобалізаційних тенденціях розвитку соціуму.

Література

1. Атаманчук Г. В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) : учебное пособие / Г. В. Атаманчук. – М. : ОАО «НПО «Экономика», 2000. – С. 293.
2. Алексеенко І. Г. Форма державного правління як парадигмальна основа розвитку інституційної структури політики: моногр. / І. Г. Алексеенко – Д.: Пороги, 2011. – 427 с.
3. Киров В. Парадоксы государственной власти в гражданском обществе: (конституционно-правовые аспекты) / В. Киров.; [пер. с болг.] – М.: Независимое изд-во «Манускрипт», 1992. – 230 с.
4. Проблемы теории государства и права : учебник / [под ред. С. С. Алексеева.] – М. : Юрид. лит., 1987. – 440 с.
5. Смородинський В. С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. С. Смородинський – Харків, 2001. – 170 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т.1: А-Г. – 672 с.: іл
7. Байрачная Л.К. Структура власти как интегральный показатель её сущности./ Л. К. Байрачная, О. М.Тетерич – Владе і насильство: зб. наук. ст.; [за ред. Криву-

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується проблематика теоретико-правового розуміння механізму державної влади. Прерогативно увагу присвячено трьом класичним елементам механізму державно-владних відносин: об'єкт влади, суб'єкт влади і ресурси влади. Встановлюються тенденції функціонування елементів механізму державної влади у сучасному суспільстві.

SUMMARY

The article examines the theoretical issues and legal understanding of government. Prerogative attention is devoted to the three classic elements of public-power relations: the object of power, an authority and power resources. Establish trends of the elements of the mechanism of state power in modern society.

лі О. М.]. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1997. – С. 45-59.

8. Байтин М. И. Государство и политическая власть / М. И. Байтин – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – 239 с.

9. Колишко Р. А. Децентралізація публічної влади в унітарній країні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Р. А. Колишко; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 20 с.

10. Процюк І. В. Законодавча влада в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / І. В. Процюк; Нац. юрид. акад. України. – Х., 1999. – 196 с.

11. Сіренко В.Ф. Інтереси і влада / В.Ф. Сіренко – К.: Оріяни, 2006. – 536 с. Мова рос.

12. Кухта Б. Політична еліта (кратократичний аспект)/ Б. Кухта – Львів: ЦПД, 2011.- 420 с.

13. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. – [5-е изд.]. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.

14. Яценко А. С. Философия права Владимира Соловьева. Теория федерализма. Опыт синтетической теории права и государства/ А. С. Яценко. – СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России – Алетейя, 1999. – 354 с. – (серия «Классики русской философии права»).

15. Американские федералисты : Гамильтон, Мэдисон, Джей : избранные статьи / [пер., прим. и вступ. заметка Гр. Фрейдина; ред. Валерий и Лида Челидзе.] – Benson, Vermont : Chalidze Publications, 1990. – 327 с.

16. Теория государства и права : учебник для юридических вузов и факультетов / [под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова]. – М. : Издательская группа ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 566 с.

17. Селіванов А. Суверенітет народу і публічна влада / А. Селіванов// *Влада в Україні : шляхи до ефективності* / ред. рада ... : О. Д. Святоцький (голова) [та ін.]. – К. : Журн. «Право України» : ІнЮре, 2010.- 688 с.

18. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI// *Відомості Верховної Ради України.*- 2011.- № 32, ст. 314; Про першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації в допоміжних органах, створених Президентом України: Указ Президента України від 5 травня 2011 року № 548/2011// *Електронний ресурс* – <http://www.president.gov.ua/documents/13542.html>; «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації»: Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 // *Офіційний вісник України* – 2012. – № 26. – Ст. 966.; Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 // *Офіційний вісник України* – 2010. – № 84 – С. 36.

19. Дементьев В. В. Власть: экономический анализ. Основы экономической теории власти: Монография./ В. В. Дементьев – Донецк : Каштан, 2003. – 200 с.